

**// Putokaz za cestu koja još nije izgrađena:
kako do boljeg Građanskog odgoja i
obrazovanja u Hrvatskoj? //**

**// Putokaz za cestu koja još nije izgrađena - kako do
boljeg Građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj? //**

IMPRESSUM

Autor:

dr. sc. Nikola Baketa

Zagreb, prosinac 2021.

Gong

Izvršna direktorica: Oriana Ivković Novokmet

Vodnikova 4

10 000 Zagreb

e-mail: gong@gong.hr

web: www.gong.hr

// Putokaz za cestu koja još nije izgrađena - kako do boljeg Građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj? //

Uvod

Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj provedeno je u ožujku 2021. godine. Nastavak je to istraživanja koja su provedena školske godine 2009./2010. (Bagić, 2011) i 2014./2015. (Bagić i Gvozdanović, 2015). Pojedini dijelovi upitnika su ostali isti između ovih iteracija istraživanja, a pojedini su nadograđivani ili u potpunosti mijenjani. S obzirom na to, za dio upitnika postoji mogućnost usporedbe rezultata što otvara uvid u pojedine trendove.

Istraživanje provedeno u ožujku 2021. godine obuhvatilo je 1222 učenika iz 67 završnih razreda u 59 srednjih škola. Odabir razreda, a i kasnije analize, su temeljene na podjeli učenika prema vrsti srednjoškolskog programa (gimnazijski, trogodišnji strukovni te četverogodišnji i petogodišnji strukovni), regiji (Zagreb, Sjeverna Hrvatska, Središnja Hrvatska, Slavonija, Dalmacija te Istra, Primorje i Gorski kotar) i spolu.

Glavni nalazi

Glavni nalazi istraživanja pokazuju da politička znanja i informiranost učenika završnih razreda srednjih škola stagniraju tj. ostaju na sličnoj razini kao i 2015. godine. Naime, ovaj aspekt političke kompetencije je istraživao kroz poznavanje temeljnih političkih pojmova, poznavanje ustavno-političkog ustrojstva te političku informiranost. Vidljivo je da učenici nisu osposobljeni razumjeti osnovne pojmove iz ovih sfera te u prosjeku daju 9 od 19 točnih odgovora. Pri tome, potrebno je istaknuti da su im bila ponuđena četiri odgovora od kojih je jedan bio točan tj. nisu morali domišljati vlastite odgovore.

Važan i zamjetan napredak ostvaren je vezano uz pojedine sociopolitičke stavove. U prvom redu to se odnosi na stavove prema osobama homoseksualne orijentacije. Naime, u usporedbi s rezultatima iz 2015. godine vidljivo je da učenici na svim pitanjima iskazuju pozitivnije stavove – od pitanja posvajanja djece do karakteriziranja homoseksualnosti kao poremećaja ili bolesti. Unatoč tome, važno je istaknuti da i dalje postoji dio učenika koji iskazuju izrazito netolerantne stavove prema osobama homoseksualne orijentacije. Trećina i dalje smatra homoseksualnost bolešću, a polovica da u javnosti ne bi trebali isticati svoju homoseksualnu orijentaciju.

Tolerantniji stavovi u odnosu na 2015. godinu su vidljivi i po pitanju autoritarnih tendencija te odnosa prema vlastitoj i tuđoj naciji. Tako izražavaju otvorenije multikulturalne stavove vezano uz osobni odnos s osobama iz drugih kultura, ali i vezano uz doprinos tih osoba na razini države. Unatoč ovoj pozitivnoj tendenciji ponovno se može, kao i u slučaju odnosa prema osoba homoseksualne orijentacije, istaknuti i zabrinjavajuću stranu. U tom smislu, trećina mladih smatra da je potrebno zaustaviti sudske progone hrvatskih vojnika zbog eventualnih zločina za vrijeme Domovinskog rata, a petina da je na političkoj sceni poželjna dominacija jedne jake stranke. Po pitanju rodne ravnopravnosti također su vidljivi pomaci, iako minimalni. Međutim, ti stavovi su već i 2015. godine bili uglavnom u skladu s demokratskom političkom kulturom. Slična je situacija i vezano uz stavove mladih po pitanju medija i slobode javnog govora. Svi ovi

// Putokaz za cestu koja još nije izgrađena - kako do boljeg Građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj? //

stavovi idu u prilog ranije iznesenoj tezi (Ilišin i Gvozdanović, 2017) o usporavanju procesa retraditionalizacije koji je bio u zamahu tijekom 1990-ih godina što je podrazumijevalo jačanje nacionalizma, religioznosti i tendenciji isključivanja pojedinih etničkih skupina.

Zabrinjavajuće tendencije su očituju u pogledu iznimno niskom povjerenju učenika u institucije. Tu se prvenstveno ističe nisko povjerenje u političke institucije. Tako svega 7% njih vjeruje političkim strankama, manje od 15% Hrvatskom saboru, a nešto više od 15% Vladi Republike Hrvatske. Niske razine povjerenja u političke institucije su karakteristične i za cjelokupno društvo (Čorkalo i sur., 2020), ali se ovdje pokazuje da mladi koji tek trebaju postati punopravni građani već u startu ne vjeruju temeljnim predstavničkim i posredničkim političkim institucijama. Nastavno na to, pri procjeni važnosti pojedinih vrijednosti društvenog i političkog poretka ističe se niska važnost koju pridodaju vladavini prava te demokratskom i višestranačkom sustavu. Tako je vladavina prava za više od petine učenika završnih razreda nevažna, a skoro trećina njih nevažnim smatra demokratski i višestranački sustav. Ovakvi stavovi prema važnosti pojedinih vrijednosti demokratskog sustava, ali i nepovjerenje u političke institucije, su potencijalno rezultat razočaranosti mladih u donositelje odluke, njihovu nemogućnost rješavanja glavnih društvenih problema te visoke percepcije korupcije. Da ovakvo stanje nije indikator potpunog odbacivanja demokratskog sustava pokazuju visoke razine važnosti koje učenici iskazuju u slučaju drugih vrijednosti demokratskog političkog sustava poput slobode, jednakosti, nacionalne ravnopravnosti te ravnopravnosti spolova.

U konačnici, među rezultatima treba izdvojiti i pitanje participacije, tj. pojedinih vještina, koja uz politička znanja te stavove i vrijednosti čini političku pismenost. Tako se može jasno vidjeti da većina učenika završnih razreda sudjeluje u humanitarnim akcijama i to više puta. Zatim slijede volontiranje u zajednici te potpisivanje peticija. Najmanji dio ispitanika je sudjelovao u različitim vrstama prosvjeda te bojkotu proizvoda. Slična je situacija detektirana i među širom populacijom mladih (Gvozdanović i sur. 2019; Ilišin i Spajić Vrkaš, 2017). Pohvalno je sudjelovanje u humanitarnim akcijama, te je očekivano da angažman u ovom segmentu najčešći jer su to i aktivnosti koje se uglavnom promoviraju u okviru škola. S druge strane, takav angažman je često odvojen od izravnog kontakta i nije usmjeren na pokušaj rješavanja problema, nego ublažavanje posljedica te ne zahtjeva isticanje artikuliranog političkog stava. Najmanji broj je sudjelovao upravo u aktivnostima u kojima se očekuje artikuliranje jasnijeg političkog stava – u prosvjedima, koji su obično usmjereni na konkretno pitanje, ili bojkotu proizvoda zbog političkih ili moralnih razloga.

Prostor za unaprjeđivanje

Pitanje područja poboljšanja treba tretirati dvojako. S jedne strane, važno je istaknuti područja u kojima je potrebno ostvariti napredak. S druge strane, vrlo lako se mogu detektirati određene skupine prema kojima treba ciljano djelovati. Naime, iz prethodno prikazanih rezultata vidljivo je da je na generalnoj razini nužno raditi na jačanju pojedinih stavova kod kojih je i dalje vidljiv deficit u odnosu na stavove koji su primjereni demokratskom političkom poretku. Osim toga, nužno je raditi na političkim znanjima za koja se pokazalo da su u korelaciji sa stavovima tj. da „su znanje političkih pojmova i informiranost o političkim događajima

// Putokaz za cestu koja još nije izgrađena - kako do boljeg Građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj? //

i akterima povezani s nižom autoritarnosti, etnocentrizmom, homofobijom i egalitarnijim stavovima prema rodnim ulogama“ (Bovan i Širinić, 2016: 85). U konačnici, jačanje znanja, informiranosti te usvajanje demokratskih vrijednosti bi se trebali reflektirati i u participaciji mladih. Pretpostavka je da se kroz bolje razumijevanje sustava i načina sudjelovanja tj. političke pismenosti razvija i viša spremnost uključivanja u demokratske procese (Galston, 2001).

Druga stvar, a koja nije adresirana u prikazu rezultata, odnosi se na specifične skupine učenika prema kojima je potrebno usmjeriti napore kako bi se ojačala politička kompetencija na generalnoj razini. Naime, detaljnija analiza prikupljenih podataka u ovom istraživanju (Baketa, Bovan i Matić Bojić, 2021), ali i prethodnog istraživanja iz 2015. godine (Bagić i Gvozdanović, 2015), jasno pokazuju da postoje razlike po spolu te, ono što je važnije, prema vrsti srednjoškolskog programa. Naime, učenici gimnazija pokazuju veće prosječne rezultate vezano uz političku pismenost te izražavaju stavove koji su više u skladu s demokratskom političkom kulturom. Nakon njih slijede učenici četverogodišnjih strukovnih škola, a zatim učenici trogodišnjih strukovnih škola. Naravno, jedan od razloga za ovakve razlike leži u činjenici da postoji određena selekcija pri upisu srednjih škola, ali i u konceptu i naglascima koje stavljaju različite vrste srednjoškolskog obrazovanja.

Gimnazijski programi nude veći opseg gradiva iz društvenog i humanističkog područja te učenici ovih programa imaju više prilike promišljati i raspravljati pitanja koja su usko povezana s pojedinim aspektima građanske kompetencije. Osim različitih predmeta koji inkorporiraju pojedine teme iz ovog područja, postoji i razlika u stanici te je ona za opće predmete znanost veća u gimnazijskim programima nego u strukovnim školama. S druge strane, programi strukovnih škola usmjereni su na stjecanje stručnih znanja i vještina te usmjeravanje učenika na tržište rada nakon završetak obrazovanja. Usto, dodatni nedostatak u pogledu prilike za stjecanje znanja, vrijednosti i vještina koje su sastavni dio građanske kompetencije je vidljiv u trogodišnjim strukovnim školama u odnosu na četverogodišnje strukovne škole je i kraće trajanje programa što se očituje u manjoj satnici.

U Republici Hrvatskoj postoji 405 ustanova koje provode programe srednjoškolskog obrazovanja te ih je školske godine 2020./2021. polazilo 143 866¹ učenika. U 193 ustanove od tih 405 su se provodili gimnazijski programi, te je gimnazijske programe polazilo 44 393 učenika tj. 30%. Nešto manje od četvrtine ukupnog broja ustanova, njih 82, se nalazilo u Zagrebu te su se u njih 41 provodili gimnazijski programi. Isto tako, ustanove u Zagrebu je školske godine 2020./2021. polazilo 34 377 učenika tj. oko 24% ukupnog broja učenika. Od tih 34 377 učenika njih 14 069 je polazilo gimnazijske programe, odnosno oko 60% ukupnog broja učenika pohađa strukovne programe.

U prilog učenicima iz Zagreba, na temelju prethodno razmatranog istraživanja (Baketa, Bovan i Matić Bojić, 2021), ide to što pokazuju veće razine ukupnog političkog znanja u odnosu na učenike ostalih regija. Zatim, kada su zabilježene značajne regionalne razlike npr. po pitanju uvažavanja drugih kultura, nacionalne ravnopravnosti, odnosa prema osobama istospolne seksualne orijentacije, rodne ravnopravnosti, učenici

---

¹<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiM2Q1NjVmZDEtMGUyMy00MDBiLTkzYWItYjBhMTA3MDFiOWUxliwidCI6IjJjMTFjYmNjLWl3NjEtNDVkyi1hOWY1LTRhYzc3ZTk0ZTFkNCIsImMiOiJh9>

// Putokaz za cestu koja još nije izgrađena - kako do boljeg Građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj? //

iz Zagreba u pravilu pokazuju tolerantnije stavove nego učenici iz pojedinih drugih regija. Treba napomenuti da te razlike nisu uvijek značajne u odnosu na učenike iz svih drugih regija, nego je to nekad slučaj u odnosu na jednu, dvije ili nekoliko regija, ali kada postoje značajne razlike postoji onda su stavovi učenika iz zagrebačkih škola tolerantniji.

Ovakvi rezultati sugeriraju da postoji određeni utjecaj urbanijeg i multikulturalnijeg okruženja te potencijalno i dostupnosti raznolikijih obrazovnih školskih i izvanškolskih aktivnosti. Međutim, s obzirom da učenici iz Zagreba ne pokazuju značajne razlike pitanju svih vrijednosti, a ni u odnosu na učenike iz svih regija po pitanju pojedinih vrijednosti, onda se može pretpostaviti da je utjecaj regije i pojedinih prednosti koje onda donosi ipak ograničen. Stoga, potrebno je razmisliti o potencijalnim rješenjima koja bi doprinijela unaprjeđivanju.

Preporuke za unaprjeđivanje

Uvesti izvannastavnu aktivnost građanskog odgoja i obrazovanja u osnovne škole

Uvođenjem izvannastavne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja u osnovne škole omogućiti stjecanje temeljnih znanja i vještina iz područja građanske kompetencije te razvijati interes kod učenika za daljnji angažman u ovom području. Primjeri dobre prakse u pojedinim gradovima pokazuju uspjeh ovoga modela koji otvara mogućnost da učenici kroz iskustveno učenje izgrađuju građansku kompetenciju u svojoj užoj zajednici.

Uvesti fakultativni predmet i/ili izvannastavnu aktivnost građanskog odgoja i obrazovanja u srednje škole

Kroz uvođenje fakultativnog predmeta građanskog odgoja i obrazovanja u srednje škole osigurati jačanje građanske kompetencije učenika. Odabir fakultativnog predmeta pretpostavlja dužnost pohađanja nastave tog predmeta tijekom cijele školske godine te se ocjenjuje i ocjena ulazi u ukupni prosjek. Ovakav modalitet osigurava upis učenika koji su već inicijalno zainteresirani za temu te njihovu posvećenost sadržaju tijekom cijele godine. Izvannastavna aktivnost građanskog odgoja i obrazovanja kao samostalan sadržaj ili komplementaran fakultativnom predmetu služi ili za razvoj interesa učenika za ove teme i sadržaje ili kao mogućnost za dodatni angažman pojedincima koji pohađaju fakultativni predmet. Poseban naglasak staviti na uvođenje u strukovne programe kako bi se zatvorio *gap* koji postoji zbog manjka društvenih sadržaja.

Oснаživati nastavnike osnovnih i srednjih škola za provedbu različitih oblika građanskog odgoja i obrazovanja

Osigurati edukacije nastavnika, koji provode različite oblike građanskog odgoja i obrazovanje i onih zainteresiranih za njihovu provedbu, s ciljem stjecanja novih, ili produblivanja postojećih, znanja i vještina potrebnih za uspješan rad u školi. Omogućiti edukacije u sklopu formalnog sustava (Agencija za odgoj i obrazovanje) ili u suradnji s udrugama civilnog društva. Pri osmišljavanju edukacija istražiti potrebe nastavnika kako bi se sadržaj edukacija usmjerio na teme i/ili metode za koje smatraju da trebaju dodatno osnažiti.

// Putokaz za cestu koja još nije izgrađena - kako do boljeg Građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj? //

Povezivati nastavnike koji provode različite oblike građanskog odgoja i obrazovanja

Provedba izvannastavne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja u pojedinim sredinama rezultirala je profiliranjem kvalitetnog nastavničkog kadra koji je prolaskom edukacija i provedbom ove aktivnosti stekao vrijedna iskustva koja mogu pomoći u provedbi onima koji tek započinju s istom. Povezivanjem ovih pojedinaca omogućuje se međusobno učenje i kreiranje podupiruće zajednice.

Razvijati neformalne programe građanskog obrazovanja

Razvoj neformalnih programa građanskog obrazovanja od strane organizacija civilnog društva omogućuje stavljanja naglasaka na specifične teme i sadržaja iz užeg područja djelovanja organizacije (npr. ljudska prava, aktivizam, zagovaranje) te usmjereno djelovanje na specifične skupine mladih (npr. one koji nisu u sustavu obrazovanja, pripadnike nacionalnih manjina, mlade slabijeg socio-ekonomskog statusa). Ovakav pristup omogućuje preciznije usmjerene programe, ali i podrazumijeva i manji obuhvat sudionika. Kroz ovakve programe raditi na izradi obrazovnih materijala koji se mogu djelomično ili u cijelosti koristiti od strane nastavnika u školama za potrebe provedbe formalnih oblika građanskog odgoja i obrazovanja.

Povezivati obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva

Povezivati obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva ili jačati njihove odnose s ciljem razmjene znanja i iskustava u području građanskog odgoja i obrazovanja. Organizacije trebaju biti važan suradnik i resurs u provedbi aktivnosti vezanih uz zajednicu ili specifična pitanja s kojima se bave. Iskustva praktičnog angažmana vezanog uz adresiranja izazova u zajednici, zagovaranje, neformalnu političku participaciju, provedbu neformalnih obrazovnih aktivnosti i slično su važan resurs koji može pomoći u kvalitetnijoj provedbi građanskog odgoja i obrazovanja u školama, razumijevanju uloge civilnog društva u demokratskom sustavu, mogućnostima angažmana građana i povezivanju s drugima u svojoj zajednici.

Kreirati repozitorij obrazovnih materijala namijenjenih nastavnicima i učenicima

Kreiranje repozitorija obrazovnih materijala koji pokrivaju različite teme, sadržaje i metode rada građanskog odgoja i obrazovanja omogućava nastavnicima samostalno usavršavanje i jednostavniju pripremu aktivnosti. Učenicima se pruža mogućnost kvalitetnog informiranja iz provjerenih izvora te materijali za detaljnije upoznavanje s pojedinim temama. Nužno je nadograđivati repozitorij s novim izvorima nastalim u sklopu pojedinih projekata u školama i organizacijama civilnog društva kako bi se omogućilo dijeljenje primjera dobre prakse.

Literatura

Bagić, D. (ur.) (2011). *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG i Fakultet političkih znanosti.

https://www.gong.hr/media/uploads/odgaja_li_skola_dobre_gradjane.pdf

Bagić, D., i Gvozdanić, A. (2015). Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Istraživački izvještaj. Zagreb: GOOD inicijativa, GONG i Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. <http://goo.hr/wp-content/uploads/2015/09/ISTRA%C5%BDIVANJE-POLITI%C4%8CKE-PISMENOSTI-U%C4%8CENIKA-ZAVR%C5%A0NIH-RAZREDA-SREDNJIH-%C5%A0KOLA.pdf>

Baketa, N., Bovan, K., i Matić Bojić, J. (2021). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj - Istraživački izvještaj za 2021. godinu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. https://www.idi.hr/wp-content/uploads/2021/07/Prirucnik_pp_2021.pdf

Bovan, K., i Širinić, D. (2016). (Ne)demokratski stavovi maturanata u Hrvatskoj – prisutnost i odrednice. U: Kovačić, M., i Horvat, M. (Ur.): *Od podanika do građana: Razvoj građanske kompetencije mladih*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja i GONG: 73-90.

Čorkalo Biruški, D., Jelić, M., Kapović, I., Baketa, N., Bovan, K., Dumančić, F., Kovačić, M., Tomić, I., Tonković, M. i Uzelac, E. (2020). *Preživjeti i živjeti: hrvatsko društvo u vrijeme koronakrize*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/17220.pdf>

Galston, W. A. (2001). Political knowledge, political engagement, and civic education. *Annual review of political science*, 4(1), 217-234.

Gvozdanić, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N., i Kovačić, M. (2019). *Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019.* Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/15291.pdf>

Ilišin, V., i Gvozdanić, A. (2017). Vrijednosti, (ne) zadovoljstvo životom i percepcija budućnosti mladih. U: Ilišin, V. i Spajić Vrkaš, V. (Ur.), *Generacija osujećenih – Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: 347-377.

Ilišin, V., i Spajić Vrkaš, V. (ur.) (2017). *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

// Putokaz za cestu koja još nije izgrađena - kako do boljeg Građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj? //

Gong je Centar znanja u području građanskog aktivizma i izgradnje demokratskih institucija društva u okviru Razvojne suradnje s Nacionalnom zakladom za razvoj civilnog društva.